

ILDEFONSO
FALKONES

Robinja
SLOBODE

Prevela
Gordana Mihajlović

■ Laguna ■

Naslov originala

Ildefonso Falcones

ESCLAVA DE LA LIBERTAD

Copyright © Ildefonso Falcones de Sierra

Translated from the original edition of Penguin Random

House Grupo Editorial S.A.U., Barcelona, 2022

Translation copyright © 2024 za srpsko izdanje, LAGUNA

U spomen na mog dragog brata Rafaela

1

*Kuba, 1856. godine
Plaja de Hibakoa*

Na pesku se tiskalo mnoštvo od više stotina bednica. Jecaji, lelek i jauci razbijali su se o naređenja nadglednika i pucanje bičeva. Tu je bilo sedam stotina devojaka i devojčica poreklom iz Afrike, crne kože boje čokolade; većinom obnažene, druge u prnjama, sve neuhranjene, slabe, mnoge bolesne. Ronile su suze otkako je otpočela njihova nevolja, nakon što su zarobljene u nekom od brojnih plemenskih ratova. Plakale su tokom putovanja do obale Benina, spojene u dugim vrstama lancima s gvozdenim alkama oko vrata i na rukama. Usledilo je neizvesno iščekivanje, dok su bile utamničene u trgovačkim ispostavama na obali mora, da bi se posle nekog vremena, pošto su grupisane u kontingent mladih žena među koje se kradomice uvuklo nekoliko desetina dece, suočile s užasnom plovidbom, sabijene u skladištu brzog broda, klipera, koji ih je za kraće od tri meseca iskrcao na karipskom ostrvu.

Više od stotinu poslatih devojaka ispustilo je dušu na putu, a gotovo sve preživjele su se našle u situaciji da moraju da žive sa svojom agonijom, bez ičega što bi im pomoglo i bez reči koje

bi im ulile nadu, dok su sve ležale u vlastitom izmetu. Mislile su da su im usahle suze nakon što bi spavale kraj njihovih hladnih tela iščekujući da lekar ili neki mornar opazi da su mrtve, pokupi truplo i baci ga u more da posluži kao hrana ajkulama.

Međutim, Kaveka, stara jedanaest godina, upinjala se da prekrije telo Daje, svoje mlađe sestre, čim bi se otvorio otvor na palubi, svetlost kao nožem probola smrdljivi vazduh u skladištu a neki član posade sišao. Bila je obećala da će brinuti o njoj. Dala joj je časnu reč kad su uhvaćene, i tešila ju je iz dana u dan, zatomljujući vlastite suze, strahoviti jad kad god joj je sestra vapila za majkom i tonula u bol. Malena se slomila tokom plovidbe, u njenom naručju; pričala joj je, zibala je, pevala joj u uvo, umilno, zaboravljajući lance kojima su bile vezane, bodrila ju je pominjući rajeve za koje je znala da su nemogući, ali devojčica se ugasila za nekoliko dana i prestala da odgovara, da jeca i da diše... Ili možda nije. Može biti da nije mrtva, nego da je samo nepomična, i da diše slabašno, kao što je imala običaj. Kaveka to nije znala. A šta ako samo spava? Bogovi su ćudljivi, tvrdili su njeni majka i deda. Daje može da se probudi svakog časa. To se pokatkad događa; i to su joj ispričali majka i deda, ali ni ona ni on nisu tu da je leče, kao što su lečili ostalu decu iz naselja. I stoga ju je zaklonila svojim telom i nastojala da je krije dok je nekoliko starijih devojaka, dalje od poteza na kome su ležale u lancima ona i njena sestra, nije odalo dva dana nakon što je uzalud iščekivala da se dogodi čudo.

– Mrtva je! – povikali su mornari rvući se s Kavekom kako bi oslobodili leš.

Devojčica nije razumela taj jezik, iako je znala šta govore, i uprkos svojoj slabosti borila se kako bi sprečila da je odnesu. Šta će biti s duhom njene sestre ako je proždere jedno od tih morskih čudovišta o kojima se priča?

Zatim, bez prisustva malene, čije telo je oskrnavljeno, dok je brod divlje sekao talase, sve svirepo, nasilno, kao da objavljuje zlehudi usud tih stotina devojaka, kad Kaveka više nije morala da se pretvara pred mlađom sestrom da se nada i da je istrajna, zaplakala je očajno i lila suze ostatak puta.

– Budite mirne i ćutite! Ćutite!

Bosale, kako su nazivane robinje tek pristigle iz Afrike, nisu razumele naređenja izvikivana i ponavljana duž plaže čim su kročile nogom na nju pošto su prevezene s klipera u barkasama. Ipak, kao i Kaveka kad su mornari sišli da odnesu truplo njene sestre, shvatile su šta žele trgovci robljem, dvadesetak znojavih, većinom bradatih, grubih muškaraca, naoružanih mačetama ili pištoljima, i zbile su se u središtu kruga koji su oni označili udarcima biča, pujdajući na njih pse koje su poneki zadržavali silom. Mnoge devojčice su pokušale da ostave za sobom smrad i kužna isparenja iz skladišta klipera i da uživaju udišući čist i svež vazduh jedne tihe i zvezdane noći krajem januara, krunisane mesecom koji je bleštavo i prodorno obasjavao tu bruku i sramotu. Međutim, novi lanac vezan oko vrata onemogućio im je te retke časke spokoja.

– Diži se! – naredi jedan trgovac crnim robljem curici Dajinih godina, veoma izmršaveloj, koja se bila srušila na pesak pre nego što su je opet vezali u lance.

No devojčica nije ustala. Ćovek ju je podbo vrhom ćizme. I dalje je ležala; beonjaća na jednom od njena dva oka, razrogaćena na ispijenom licu, preklinjala je. Zgrabio ju je za kosu, podigao kao lutku, kaznio drmusajući je, vezao, i kad je hteo da je pusti da opet padne na pesak, Kaveka ju je pridržala.

Nije joj bila sestra.

„Tišina!“, zahtevali su trgovci crnim robljem oglušujući se o plać, jecaje i salvu nezadrživog kašlja. Psi su znali svoj posao, režali su ali nisu lajali, u polumraku u kome se nije naziralo ništa drugo do senki kojima se poigravao mesec. Trgovci su se trudili da budu nećujni. Proteklo je gotovo ćetrdeset godina otkako je trgovina robljem bila zabranjena, i britanska flota, postavši garant te zabrane u ugovoru potpisanom sa Španijom, nadzirala je mora i obale kako bi uhapsila trgovce koji su još uvek prodavali ljudske živote. Ali iako je Velika Britanija ukinula ropstvo, Španija to još uvek nije učinila u svojim prekomorskim provincijama. Trgovina muškarcima i ženama je bila zabranjena, ali ne i vlasništvo nad njima, i robovi su i dalje potajno stizali na ostrvo Kubu, jedan od

poslednjih kolonijalnih poseda nekadašnjeg prostranog Španskog carstva, pod okriljem korumpiranih vlasti i neumerenih ambicija proizvođača šećera.

Možda te devojčice koje su opet okivali u lance nisu razumele jezik kojim su govorili njihovi porobljivači, ali su i te kako bile svesne svoje sudbine. Bile su Jorube, rodom iz Gvineje, i ropstvo nije bilo strano njihovom načinu života u Africi. Veliki deo radno sposobnog stanovništva iz raznih kraljevstava afričkog kontinenta sačinjavali su robovi. Oni su predstavljali glavni izvor bogatstva povlašćenih, plemenske poglavice su posedovale na hiljade njih, i premda je trgovina sa zapadnim zemljama osetno smanjena zbog zabrane trgovine robljem, i dalje je bila veoma unosna s Istokom – Egiptom i ostatkom arapskog sveta – kao što je bila dotad u području Atlantskog okeana. Svima je bilo poznato žrtvovanje ljudi; svima je bilo poznato šta znače alke oko vrata.

Puknuo je bič.

Prvi lanac devojčica se pokrenuo. Jedan nadglednik je dopustio sebi da uzvikne: „Hodajte, crnkinje.“ Noć je bila mirna, nije bilo ni traga ni glasa od Britanaca, i povorka je zalazila sve dublje u ostrvo, gde će se naći na sigurnom. Curice su pokunjeno vukle noge. Kaveka je koračala iza male devojčice koja joj nije bila sestra, i zapitala se da li bi se i Daje srušila na zemlju. Pamtila je da je Daje bila slaba kao ova malena; zamučena slika bolešljive i tužne devojčice utisnula joj se u sećanje. Lanci kao da su joj stezali i pamćenje navodeći je da zaboravi zajedničku radost i smeh, jurcanja, igre i rad u polju; te trenutke je sama odstranila iz misli jer ju je sećanje na njih pozleđivalo. Nijedna nije znala kuda ih vode, mada su mnoge od njih mučile sebe svakojakim užasnim nagađanjima. Govorile su da su stariji ljudi, muškarci, pričali po naseljima da zarobljene crnce vode preko mora koje većina njih nije ni videla dok nisu dospele u trgovačku ispostavu na obali. Brod, skučenost tela, smrad i smrt najpre, a sad bičevi, psi, alke oko vrata, muškarci smrknutih lica, nisu joj dali da se seti kako izgleda običan osmeh.

Iza njenih leđa su ostali plaža i usidreni klipper, vrsta broda koji se proslavio u trgovini Kinezima, kulijima, a zatim je korišćen u

krijumčarenju Afrikanaca preko Atlantskog okeana. Taj brod, koji se otarasio svog čudovišnog tereta na plaži kod Hibakoe, plovio je pod zastavom Sjedinjenih Američkih Država, kao što je to bio slučaj s više od devedeset procenata brodova namenjenih trgovini ljudima u celom svetu. Amerikanci nisu bili potpisali nikakav sporazum s Britancima, i stoga ovi nisu mogli da zaustave i pregledaju njihovu flotu. Pod takvim okolnostima držali su monopol na krijumčarenje čije su glavno odredište bile Kuba ili Sjedinjene Američke Države, pored još nekih zemalja poput Brazila ili Portorika, koji su, premda su osudili trgovinu robljem, i dalje prihvatili ropstvo. Prihvatili su ga na palubi tih izuzetno brzih, spretnih brodova, lakih za manevrisanje, kadrih da izigraju i pobegnu od svakog broda. Kliperi su bili uzani i dugački, zašiljenog pramca, i mogli su imati sedamdeset različitih jedara. Ipak, ta brzina je imala i svoju cenu: nosivost im je bila manja nego kod klasičnih brodova za prevoz crnog roblja, i neki trgovci su nadoknađivali taj gubitak pretrpavajući skladište devojčicama i devojkama.

U trenutku u kome se plaža izgubila iz vida, dok su robinje prolazile u povorci, gole i bose, stazama koje su ih vodile u unutrašnjost pod nadležnošću Matansasa, kod trgovaca se smanjila napetost. Psi su zalajali. Muškarci su dozvolili sebi da čavrljaju, ovoga puta na sav glas, o ženama, o kocki, o alkoholu... Smejali su se, psovali jedni druge, začikavali se i razmenjivali opljade. Sve to su činili ne obazirući se na nesreću devojčica koje su koračale između njih, kao da ne postoje, osim kad bi neka od njih zaostala ili pala.

Mala devojčica se nije ni zateturala: kolena su joj klecnula i srušila se na zemlju ispred Kaveke, kao što bi se dogodilo i njenoj sestri da nije isпустиła dušu na moru. Devojke u vrsti su zastale i jedan trgovac se zaputio ka njima mrmljajući pogrde i s maćetom u ruci. Kaveka je videla da prilazi, preteći, uzviknula je i isprečila se između malene i muškarca.

Trgovac se iznenadio, frknuo kao da mu je strpljenje presušilo, i zavitlao maćetom iznad Kaveke, požurujući je da se skloni. Ali ona nije poslušala. Njena sestra Daje se otelotvorila u toj

bespomoćnoj devojčici koja je disala s mukom hvatajući vazduh, jer su i one mahnito pokušavale da dođu do vazduha kad je, tokom egzodusa ka obali Benina, jedan trgovac crnim robljem nalik ovome, s mačetom u ruci, udarcima odrubio glavu sužnju koji je pao ispred njih dve. Kaveka je čučnula i zaštitila telo malene. Bojala se da će taj čovek postupiti na isti način. Neretko su prisustvovala tome u Africi. Taj metod su koristili trgovci robljem da efikasno odstrane s tog sablasnog poteza umiruće ili one koji više nisu reagovali na kaznu; čak nisu mrdali prstom ni da otvore alku.

– Kreći se dalje, kreći se dalje – došapnula je devojčici u uvo, nežno je protresajući.

Isto je bila rekla svojoj sestri kad je drhtavica pretila da zaustavi njen hod. „Ne gledaj u to“, naredila je videvši da Daje opčinjeno posmatra glavu odvojenu od trupa, dok su ih ostali zarobljenici zaobilazili.

Trgovac je pokušao da je odmakne oštricom mačete.

– Sklanjaj se odatle.

Kaveka nije popuštala. On se sagnuo i slobodnom rukom joj zalepio vruću šamarčinu. Poletela je, odgurnuta. Ali lanac ju je sprečio da se otkotrlja daleko.

– Crna kurvo!

Hteo je da je šutne kad ga je zaustavio uzvik:

– Da ti nije palo na pamet! – Drugi trgovac crnim robljem je zapovednički prišao. – Hoćeš li da je osakatiš? Da li si spreman da platiš njenu cenu?

Čovek s mačetom je nešto promumlao i pljunuo na Kaveku.

– Ustaj – pozvao ju je pridošlica, proračavajući naređenje pokretom ruke.

Kad se osovala na noge, čovek je gestovima i mimikom naredio njoj i devojci ispred nje da ponesu malenu.

Nisu joj odrubili vrat. Niti su ih bičevali da bi koračale. Devojke su vredele mnogo novca, možda ne koliko snažan i zdrav rob, ali dovoljno da se ne ošteti roba koju su sve više tražili saharokrate*

---

* Španska kraljevska akademija nije odobrila pojam „saharokrata“, ali on je stvoren i u opštoj je upotrebi, a odnosi se na bogate vlasnike plantaža šećera na Kubi. (Prim. aut.)

i bogati zemljoposjednici koji su se bavili poljoprivredom. Jer izmenila su se merila svih čije bogatstvo se zasnivalo na bezdušnom izrabljivanju muškaraca i žena. Donedavno je na plantažama šećera korišćena radna snaga koja se sastojala gotovo isključivo od muškaraca podvrgnutih zatvorskom režimu, koji su dirinčili od jutra do mraka; nikoga nisu zanimala ni žene ni deca koju bi one mogle roditi, a pogotovo ne sukobi koje su želja i pohota izazivale među robovima. Dotad je bilo mnogo skuplje napraviti kreolče nego kupiti korisnog roba na pijaci, ali zabrana trgovine robljem uz ukidanje ropstva u većini zapadnih zemalja, uz progon Britanaca, znatno su uvećali cene bosala ukradenih u Africi. Tako da su vlasnici više od hiljadu plantaža šećera i stotina plantaža kafe na ostrvu nabavljali žene i slali ih na rad pod isto tako teškim uslovima kao za muškarce, a od njih se uz to zahtevalo da rađaju nove robove, kao da je u pitanju stočarstvo.

Devojčice poput Kaveke, ili te još mlađe curice koja joj nije bila sestra, još slabe, vredele su mnogo novca.

Svitanje je probudilo devojke zbijene u zemljanom dvorištu plantaže šećera izgubljene u poljima Matansasa, gde su ih trgovci robljem sakrili. Taj prostor i drvene barake koje su ga okruživale i zagrađivale bili su preveliki, nesrazmerni za gazdinstvo čiji su objekti i mašine bili neveliki i zastareli; međutim, iako je mesto bilo prostrano, robinje su se zbile u jednom uglu: neke su sedele na zemlji, druge su ležale, a malobrojne su s osvitom zore već bile na nogama, ali sve su održavale fizički dodir s ostalima, pružajući jedna drugoj utehu.

Zapravo ta plantaža šećera, mlin šećerne trske sa životinjskom vučom, bila je ništa drugo do paravan za trgovačku ispostavu za krijumčarenje roblja. „San Nikolas“, moglo se pročitati na drvenom luku koji je vodio u tu tamnicu.

– Odvedite ih da piju vode!

Uzvik je poticao od muškarca koji je sinoć sprečio da drugi trgovac robljem šutne Kaveku, nehajno naslonjenog na zid jedne

zgrade, sa smotanim bičem što mu je visio s opasača. Istog trena nekoliko dece, ne starije od sedam-osam godina, kreolci, takođe robovi, potrčalo je do mesta gde su se gurale devojke.

– Dođite – pozvali su hvatajući ih za ruke i vukući ih.

Devojke iz prvih redova te ljudske hrpe oklevale su i opirale se dok jedan mali kreolac nije uperio prstom u drugog koji ih je, kod ograde bunara, dozivao sa smeškom na licu sipajući na zemlju vodu iz kofe koju je upravo podigao. Zvuk vode koja se prosipa bio je dovoljan da kod njih izazove žeđ koju nisu utabile od poslednje porcije dobijene u skladištu klipera.

– U red! – povika trgovac čim je spazio kako se devojčice pokreću. – U poretku!

„U red“, pokazali su im kreolci, gurajući jednu iza druge.

Shvatile su. I poslušale. Kao što su poslušale i potom kad su ih, nakon što su pile iz kutlača koje su im date, držali postrojene u dvorištu, po pedesetak u vrsti; četrnaest vrsta smršalih, prljavih devojaka u ritama, od kojih su mnoge bile potpuno nage.

Kaveka je primorala malu devojčicu da pije. Nije joj znala ime, niti je uspela da iščupa iz nje i jednu jedinu reč. Vukla ju je ovamo-onamo i devojčica se prepuštala, ćutke, ne plačući i ne žaleći se, beslovesna.

– Kako ti izgledaju, Florenzio? – upita drugi trgovac koji se upravo pridružio onome naslonjenom na zid.

– Nisu loše – odgovori ovaj, cokući jezikom. – Viđao sam crne bosale i u gorem stanju, pa su se oporavile. Za dve nedelje, najviše tri, pošto budemo brinuli o njima i dobro ih hranili, imaćemo prvoklasnu robu. U ovom uzrastu priroda reaguje brzo. Neka im daju odeću i neka ih odvedu do potoka, vrstu po vrstu, da se operu. Ne želim da pomišljam na govna i gamad koje zacelo nose na sebi.

– Šta da im damo da obuku, šefe? – upita treći trgovac Florensija.

– Po ovom vremenu biće dovoljna haljina... i možda ćebe – dodade ovaj razmislivši nekoliko časaka – da ne bude da zbog noćne rose nazebu i postanu neupotrebljive. Znaete da crncima škode hladnoća i vlaga. Neka im novi gospodari daju ostatak odeće. Idite! – zapovedi.

Dva muškarca su se zaputila ka vrstama robinja koje su stajale nepomično u dvorištu, ali još nisu bili napravili ni dva koraka a vođin glas ih natera da se okrenu.

– Ako neko samo pipne jednu od tih crnkinja, uštrojiću ga!

Kreolska deca i nekoliko trgovaca otišli su s njima do potoka koji je tekao izvan objekata plantaže. Kaveka je gurnula malenu ispred sebe u vrsti od pedeset devojaka kad je došao red na njih. Mimosiše su se s onima koje su se vraćale, sve gole i mokre. Na obali, one koje su još imale na sebi neki dronjak, skinule su ga. Kaveka je prepoznala pohotu u očima trgovaca koji su ih nadgledali dok su se kreolčići cerekali, i isto kao ostale, uzela je pesak s obale da se istrlja i skine sa sebe pokoricu prljavštine. Zatim je istrljala malenu i ugazile su u potok. U magnovenju je zažmurila i svežina vode ju je prenela u zavičaj.

Crna tela pedeset još veoma omršavelih devojaka, od kojih su mnoge ušle u pubertet, s istaknutim grudima, nekoliko njih s već razvijenim nedrima, zablistala su na karipskom suncu dok im je voda svetlucala na koži. Muškarci su bez predaha upravljali pažnju s jedne na drugu; upirali su u njih rukom kao da nameravaju da ih uzme za sebe. Nisu ih dirali, iako je jedan spustio pantalone i masturbirao dok ga je drugi bodrio i pljeskao. One su znale kakva je muška priroda i prihvatale su bez sablazni polne odnose ljudi ili životinja, pa ih je otud iznenadila jedino bela boja stražarevog tela.

Naređenja trgovaca su vratila devojke u stvarnost, i dok su posle pranja ponovo išle do plantaže, davali su im grube i hrapave konopljane tunike i usmeravali ih ka jednom kraju dvorišta, gde se nalazila baraka u kojoj je bila smeštena kuhinja. Nekoliko muškaraca je iznelo veliki lonac pun funcea, guste kaše napravljene od kukuruznog brašna i banana, kao i tacne s usoljenim bakalarom koje su, uz veliki tresak, spustili na sto namešten napolju, u dvorištu.

Kreolci su dali robinjama uljubljene limene čanke i pozvali ih da priđu stolu. Dok su opet u vrsti prolazile ka centru dvorišta pošto su im posude napunjene hranom, Florenso Ribas, vođa trgovaca robljem, zaustavljao ih je kako bi ih pregledao jedan drugi

čovjek, star, s retkom bradom, odeven u belo, s masnim mrljama na košulji i šeširom iste boje na glavi, sav otrcan.

„Ova da“, „ova je zdrava“, „ova druga takođe“, naređivao je uz graju kreolaca koji su uređivali vrste i viku trgovaca koji su delili hranu. „Ova ne, ta rana na nozi joj se zagnojila.“ I ta, devojka s gnojnim čirom, uklonjena je iz vrste i odvedena u baraku u kojoj ju je primila stara robinja, dok su se ostale devojke razišle duž dvorišta obasjanog suncem koje je upeklo, u potrazi za mestom gde će naći skrovište i sakriti se sa svojom porcijom.

– Sledeća – zatraži doktor Vaskes, pokazujući gađenje umornim pokretima ruke kojima je pozivao robinje, ne okrećući se da pogleda ka dugačkoj vrsti devojčica koje su čekale, većina njih halapljivo umaćući prste u čanke da bi prinеле ustima smesu s bakalarom.

Kaveka je gurnula devojčicu, čiji čanak je bio nedirnut, iskripljen u šakama, i samo što nije pao na zemlju. Lekar, a s njim i Florensio, namrštili su se kad je stala ispred njih.

– Nostalgija? – upita trgovac.

Vaskes nije odgovorio sve dok nije završio s pregledom devojčinog mršavog tela, na kome su se videli jezik sa crvenim mrljama, bisernobebe beonjače i nekoliko oteklina.

– Sve pate od melanholije – odvratil naposletku. – A ko ne bi? – dodade zamišljeno, vagajući da li ta curica što stoji pred njim, slabša, utučena, treba da dobije posebnu negu.

Dvoumio se. Boljka nostalgije, loša navika da se jede zemlja, kako je nazvana na Kubi, bila je česta među bosalima, ali nije bilo moguće poslati ih sve u ambulantu; nisu imali dovoljno objekata a pogotovo ne osoblja, ograničenog na vremešnu bolničarku i dvojicu trgovaca robljem koje su primoravali da pomažu. Osim toga, to je uvećavalo troškove zbog posebne nege koju su iziskivali bolesni od nostalgije: meso, vino, alkoholna pića, šećer... Vaskes je osetio da vođa trgovaca robljem motri na njega. Preleteo je pogledom preko dvorišta. Nered. Stotine robinja među kojima su se kretali trgovci, čije glave su štrčale iznad devojaka. Trebalo je pregledati još mnogo njih. Biće potreban prostor u ambulanti. Opet je pregledao oteklina na robinjinom telu i presudio:

– Zdrava.

Florensio je šumno odahnuo upravo u trenutku kad se pucanje bičeva razleglo tim mestom. Mnoge robinje su prestale da jedu i digle pogled pokazujući prve nagoveštaje zanimanja otkako su stigle.

Iz jedne barake, predvođeni lovcima na odbegle robove, počeli su da izlaze muškarci okovanih ruku i nogu hodajući otežano u pravcu stola s hranom, i brže-bolje rasterali odatle devojčice koje su čekale u redu.

Florensio Ribas je primakao ruku pištolju koji mu je visio za opasačem i naporedo s tim digao pogled ka tavanici baraka: četvorica njegovih posilnih zauzela su busiju na njima s puškama na gotovs.

Više od pedeset muškaraca, nekoliko njih nagog trupa s ožiljcima što su im presecali leđa odozgo naniže, prošli su između zgrada i stola zureći u sedam stotina devojaka raspoređenih duž celog dvorišta.

– Ne gledajte ih! Da niko nije ni rečcu izustio! – povika jedan od trgovaca koji su nadzirali muškarce uočivši žudnju koja je izvirala čak i iz njihovog hoda.

Suprotno od onoga što se dogodilo s devojkama, udarac bičem koji je ovoga puta propratio naređenje pukao je po listu jednog od njih i tanak mlaz krvi mu je potekao niz nogu. Muškarci su poslušali, ali njihovi tamničari su nastavili da ih šibaju i pucnji bičeva su gromoglasno odjeknuli dvorištem, a okovani muškarci su se zgrčili da bi izbegli kaznu.

– Sada već imate previše odbeglih robova – primeti doktor Vaskes obraćajući se vođi trgovaca crnim robljem.

– Jeste – priznade ovaj. – Nameravao sam da ih predam vlastima, ali dolazak novih devojaka me je sprečio. Nisam smeo da rizikujem da ostanem bez ljudi koji bi bili u pratnji ovih begunaca.

Lekar nije ni pogledao Florensija Ribasa. „Da ih preda vlastima?“, osmehnuo se zajedljivo. Iznos nagrade za vraćanje odbeglih robova zakonitim vlasnicima bio je malenkost u poređenju sa zaradom koju je Ribas mogao da ostvari u suprotnom. Doktor

je znao da su odbegli robovi prodavani vlasniku svake plantaže šećera kome bi umro rob, a umirali su mnogi. Čim bi neki otišao na onaj svet, vlasnik ga je sahranjivao ne upisujući to u knjige u dosluhu s tamošnjim sveštenikom; dokumenti mrtvog roba služili su za odbeglog roba koga će kupiti od Ribasa ili za nekog drugog kupljenog od brojnih grupa lovaca koji su hvatali odbegle robove duž celog ostrva. I to kad su zaista bili odbegli robovi, crnci u bekstvu, a ne obični robovi ukradeni neposredno s plantaža.

Dok ih ne proda, Ribas ih je iznajmljivao; njegovi nadređeni, koji su ulagali u krijumčarenje, zahtevali su profit. Ta vrsta izrabljivanja bila je češća u gradovima, ali sprovedena je i na selu, tako da je veliki broj plantaža šećera iznajmljivao robove za čitav period berbe šećerne trske. Vaskes je na tim plantažama dolazio u dodir s mnogim robovima koje je ranije upoznao u San Nikolasu. Nešto slično će se dogoditi s došljakinjama koje ne budu kupljene nakon što se fizički oporave. Trebalo ih je hraniti kako bi dobile na težini i krepkosti, lečiti bolesne i ranjene, i sve ih vakcinisati protiv velikih boginja, što je bio uslov bez kog obično nije prodavan nijedan rob i koji je svaki kupac mogao da proveri bez poteškoća, koliko god neiskusn bio, zahvaljujući neizbrisivom belegu koji je ostajao na ruci. Nakon što prime vakcinu, pojaviće se na pijaci sa „srcem u petama i kostima u vreći“, što je značilo da trgovac robljem ne odgovara za ostale mane ili nedostatke robe tek pristigle iz Afrike.

Velika većina slobodnih muškaraca nije bila vakcinisana, ali robovi jesu. „Kad umre rob, upokoji se kapital“, setio se Vaskes da su tvrdili zemljoposednici. A tu se stiče bogatstvo, zaključio je prelazeći pogledom preko stotina mališanki što su se zbile u dvorištu plantaže San Nikolas, dok je bezvoljno naređivao Kaveki i drugoj devojčici da odu do dvorišta.

Proteklo je gotovo nedelju dana od dolaska robinja i Kaveka je saznala kako se zove devojčica, Avala, koju je ljuljuškala kad se kroz tri dana povratila iz stanja šoka i isplakala sve suze koje su bili zadržali pretrpljeni šok, slabost i strahovit bol. Pripadala je

plemenu Ašanti a ono je, kao i Kavekino, bilo iz roda Kva. Priče su im bile slične. Iznenadan upad. Vika. Pucnji. Trčanje. A zatim zatočeništvo. Avala nije znala ništa o svojoj porodici, kao ni Kaveka, koja je poslednji put videla majku kako štiti njenog najmlađeg brata, šćućurena na tlu, prekrivajući ga svojim telom i rukama, tvoreći oko njega ličinku. Zatim metež i zbunjenost i mrtvi. Nakon toga neznanje i bol odsustva.

Mlade zatočenice su iščekivale hranu kad su u dvorište plantaže upala trojica na konjima, dvojica naoružana sačmarama, i rob koji je išao pešice.

Nije to bilo prvi put da im neko dolazi u posetu. Više belih ljudi je došlo da ih vidi i šetkali su se između njih iznoseći primedbe i tražeći da im pokažu ovu ili onu, i detaljno ih pregledali. Nisu odveli nijednu; još uvek ne. Među devojkama se proneo glas da njihovi porobljivači žele da ih dobro uhrane kako bi postigli najbolju cenu, i da ih do tog trenutka neće prodati, jer su sve znale kakva ih sudbina očekuje: da rade na polju ili da služe po bogataškim kućama, kao u Africi. Neke su to prihvatale mireći se s neizbežnim; druge su govorile da će pobeći. „Kuda bi otišla?“ Kaveka je obraćala pažnju na te razgovore. Bile su tek devojčice i nalazile su se veoma daleko od svojih sela, u zemlji belaca, preko mora, zatočene, a nadgledali su ih nasilni i namršteni ljudi, ali sanjale su o bekstvu, o povratku kući, iako se nijedna nije usudila da pokuša. Pa ni ona.

U svakom slučaju, bile one pomirene sa sudbinom ili buntovne, svesnije svoje budućnosti, plač je obuzeo grupu devojaka. Nijedna nije bila kadra da uteši onu pokraj sebe, i noću, kad se tišina spuštala na mlin a one gubile lik svoje sapatnice, prijateljice u nesreći, snovi su bili stravični, a jecaji, drhtavica i urlici iz beznađa postali su uobičajeni.

Kaveku nisu mimoišli strah i uznemirenost. Nekad je bila srećna devojčica. Deda joj je bio seoski šaman i ljudi su ga poštovali, kao i njenu majku. Ona i njena braća i sestre su radili i pomagali, i igrali su se i smejali kao gotovo sva mladež u selu. Ne tako davno bila je voljena; još uvek, ako zažmuri i zakopka po pamćenju svojih

čula, mogla je da oseti majčina milovanja i poljupce mlađe braće i sestara. Sve to je naprečac nestalo, i ona je bezimen i bezličan sastavni deo kontingenta od nekoliko stotina očajnih devojaka koje jedna drugoj prenose paniku i preuveličavaju svoju nesreću uz suze i jadikovke.

Tog dana, kad su konjanici ujahali u dvorište, Kaveka je shvatila da to nisu opet posetioци koji žele da ih pregledaju. Zaključila je to pošto je nekoliko trgovaca robljem koji su bazali po plantaži skinulo šešire s poštovanjem, neki su uslužno prišli pridošlicama a jedan je potrčao da obavesti Florensija Ribasa, koji je uživao u popodnevnoj dremki u hladu, brojeći i razbrajajući u polusnu novac koji će zaraditi.

– Gazda... – Čovek, krupan, snažan, prek, provirio je na vrata barake u kojoj je spavao Ribas, ne usuđujući se da uđe. – Gazda! – povika, primoran da povisi ton.

– Šta je? Zašto me uznemiravaš? Naredio sam...

– Imate posetu, gazda – prekinu trgovac njegove žalbe.

– Neka sačeka! – Ali sačekao je čovek, čija glava je prelazila preko praga. – Ko je? – upita naposletku Ribas pred nemim prisustvom posilnog.

– Biće najbolje da dođete.

Ribas izade mrmrlajući sebi u nedra, ali kad je stigao do vrata, najednom začuta: don Huan Hose de Santadoma, markiz De Santadoma, čekao ga je na leđima gordog ata čija je crvena dlaka blistala na suncu. Aristokrata nije došao u posetu; nikad pre toga ih nije posetio. Na nogama je imao kožne čizme s velikim mamuzama, jahaće pantalone i običnu belu košulju bez ukrasa. Šešir sa širokim obodom štutio ga je od sunca. Iza njega su stajali njegovi ljudi.

S rastojanja, Kaveka je uočila strah kojim je odisao Florensio Ribas približavajući se pridošlici, pred kojim se nakašljao.

– Dobar dan, gospodine markiže. Šta vas dovodi u ove krajeve? – upita pročistivši grlo.

– Ništa dobro, Ribase – odvrati don Huan Hose osornim i moćnim glasom.

Kaveka nije razumela značenje razgovora, nijedna od sedam stotina devojčica nije ga mogla razumeti, ali opazila je kako je Florensio Ribas oborio pogled.

Markiz, jedan od najvećih bogataša na ostrvu, nije skidao pogled s njega. Porodica Santadoma je posedovala nekoliko plantaža šećera, kao i rudnike bakra i višestruke uloge u drugim poslovima. Plemić je ulivao poštovanje. Njegovo prisustvo je isijavalo moć i ukazivalo na plemstvo, otmenost.

– Ako bi vaše gospodstvo želelo da pođe sa mnom unutra – pozvao ga je trgovac dižući pogled – siguran sam da ćemo moći da rešimo svaki problem koji...

– Ne – prekinu ga markiz, i dalje netremice i ćutke zagledan u Ribasa, koji je stajao nekoliko koraka od njegovog ata.

Trgovac skupi usta i dva-tri puta zalepeta rukama, kao da traži od njega objašnjenje ali se ne usuđuje da to izgovori. Sačekao je da se markiz oglasi.

– Tvoji ljudi su mi ukrali roba. – Ribas je zinuo da odgovori, ali markiz mu nije dopustio. – Dozlogrdili su mi vaši upadi.

Ribas je bio dao veoma konkretna uputstva svojim ljudima: ne želi nevolje sa Santadomama, i ni sa kim drugim njihovog položaja. Znao je da njegovi posilni ne propuštaju priliku da ukradu nekog roba koji se udaljio s plantaže šećera, trgovac robljem im je plaćao za to i izvlačio dobru zaradu, ali markiz može da ga upropasti samo jednim naređenjem – Ribas je podozrevao da je on deo grupe koja finansira njegove kupovine – i to što se pojavio lično umesto da pošalje upravitelja ili predradnika nije nagoveštavalo ništa dobro.

– Ne... to ne može biti – pokušao je da se izgovori.

– Jeste! – ustvrdi markiz, i podbode ata prema trgovcu.

Ribas navrat-nanos uzmaknu.

– Ne – ponovio je posrćući i gotovo pao pred kopita ata. – Neka se vaše gospodstvo uveri.

– Radi toga sam i došao. A ako budem našao svog roba...

– Ako bude tako – dodade Ribas, koji je uspeo da stane konju s boka – neka gospodin markiz ne sumnja da je u pitanju greška.

Međutim, don Huan Hose de Santadoma je već bio okrenuo sapi konja ka barakama s robovima i Florensio Ribas je bio primoran da potrči za njim ne prestajući da baca poglede ka svojim ljudima, a oni su mu lažnom mimikom odgovarali da ništa ne znaju.

– Ako je došlo do te greške – ponovi trgovac derući se – bio bih spreman da vas obeštetim. Imam pošiljku novih robinja i mogli biste odabrati neku od njih... Pogledajte ih – ponudi isprekidanim glasom.

Markiz na nekoliko časaka osmotri robinje raspoređene po dvorištu koje su stajale u krugu oko njih, zastrašene.

– Gde su odbegli robovi? – upita.

Florensio Ribas dade znak jednome od svojih ljudi i on zazvoni zvonom. Kroz nekoliko časaka su se otvorila vrata jedne barake i robovi su počeli da izlaze.

– U vrstu. Ispred mene – naredi markiz Ribasu.

Dok su trgovci postavljali robove, njihov vođa nije prestajao da frlja izgovore a znoj mu se slivao niz slepoočnice:

– To bi mogla biti jedino greška... Kako bih ja ukrao roba od porodice Santadoma? Ubiću onoga ko je to učinio. Ako jeste tako... u tom slučaju... nadoknadio bih vam.

Markiz nije ni pogledao trgovca, a kad su odbegli robovi bili poređani, obratio se robu u svojoj pratnji.

– Proveri, Domingo – naredi mu.

Ovaj nije časio ni časka. Prišao je drugom redu i upro rukom u jednog mulata. Gospodar mu je pokazao da ga izdvoji iz grupe i u tom trenutku je svratio pogled ka Ribasu, koji je bio zastao na pola izvinjenja, otvorenih usta.

– Ja... – promuca on. – Eto vam moje robinje! Izaberite onu koja vam se najviše dopadne.

Ne odgovarajući mu, markiz potera konja između devojčica dok su se one sklanjale gazeći jedna drugu. Stotine devojaka boje čokolade, uplašениh, bežalo je od njega. Ali Avala nije; stajala je mirno, opčinjena pokretima konja, zaslepljena crvenim bleescima koje je odavao u prolazu. Dok se markiz približavao, nekoliko robinja je oborilo Avalu na zemlju. Kaveka je potrčala da joj

pomogne i isprečila se poput zida da je ne bi izgazile dok nije ostala sama s njom, kod konjskih kopita.

Kaveka je bez oklevanja zaštitila Avalu, i markiz je bio primoran da se zaustavi kako je ne bi oborio. Pogledi su im se ukrstili. Kaveka nije upravila oči na drugu stranu.

– Ova – pokazao je robu, koji je išao za njim. – Nauči je da se lepo ponaša.

Kaveka nije razumela šta je rekao, ali je osetila omrazu koja je izbijala iz njegovih reči. Nije imala vremena da se skloni. Domingo je stao ispred gospodara, uhvatio je za ruku i dvaput ošamario.

– Ne sme se gledati u belce! – uzviknu drmusajući je.

Kaveka i dalje nije shvatala. Rob ju je podigao držeći je ispod pazuha dok se ona bacakala nogama.

– Ribase! – uzviknu markiz da bi ga čuli svi u dvorištu. – Sledeći put ćeš ti poći sa mnom vezan za konja jednoga od mojih ljudi.

Okrenuo se ne čekajući trgovčev odgovor, ne obazirući se na njega, i primorao ga da odstupi u stranu. Čim ga je ostavio za sobom, podbo je konja, koga je bio zauzdao dugačkim remenom, i at, nemiran, žustar, živa vatra, odgovorio je snažnim zamahom sapi i ritanjem, i malo je nedostajalo da otkine glavu Ribasu. Markiz, okrenut leđima, razvukao je usta u gotovo neprimetan osmeh dok su se dvojica naoružanih ljudi u njegovoj pratnji grohotom smejala i pojahala za njim. Vodili su pronađenog roba koji se spoticao iza njih, vezanog dugačkim užetom za sedlo jednog konja, a Domingo je vukao za ruku Kaveku koja se borila da se otrgne režeći poput životinje, glave okrenute nazad, gledajući ka mestu gde je Avala, klečeći na zemlji, vapila do neba.

Kaveka je predosetila da stižu na odredište u trenutku kad je boja markizovog glasa omekšala.

– Zubati, lepi moj, šta ćeš ti ovde?

Tako se obratio psu koji je izašao na put da ih dočeka i motao se oko kopita konja.

– Grapo, lepotane – rekao je drugom psu koji je pristigao otpozadi. – Pazi da te ne zgazi.

Tepanja su zvučala neprirodno iz usta nekoga ko je sa svojim ljudima razgovarao isključivo osornim i naredbodavnim tonom.

– Potrčite da nadgledate crnce – podbo ih je istim nežnim tonom.

Osim pasa, pesme robova koje je Kaveka čula dok su hodali nadomak polja šećerne trske u vreme berbe postajale su sve razgovetnije, i nekoliko metara dalje uspela je da razazna glasove. Jednoličnoj melodiji se pridružilo pucanje bičeva, naređenja izdata vikom i uzastopno zveckanje mačeta dok su odsecale šećernu trsku. Put je bio dug. Rob pronađen na Ribasovoj plantaži nekoliko puta je pao na zemlju, i nije bio u stanju da prati korak konja koji ga je vukao. Dok je nevoljnik teškom mukom ustajao sa sve više ogrebotina na nagom trupu, konjanici su čekali da Kaveka i Domingo prevale razmak napravljen između njih, kao da je reč o nekoj jezivoj igri. Prvom prilikom kad se to dogodilo, devojčica je upitno pogledala markiza. Njen čuvar ju je udario nekoliko puta.

– Obori oči! – naredi rob udarajući je. Primorao ju je da poslušna i silom joj spustio glavu. – Ne sme se gledati u belce!

Devojka i dalje nije razumela ni reč od onog što joj je govorio, ali drugi put kad se rob sapleo, njoj je pogled opet odlutao do plemića i opazila je da Domingo diže ruku, ali je uspela da ponikne pogledom ka suvoj zemlji na puteljku pre nego što bude kažnjena.

Ta pokornost prema belom čoveku, gospodarima, višim bićima, uvećala se čim su stigli do poteza seče polja šećerne trske. Bio je to isti pravilan prostor koji je Kaveka upamtila otkako su se zaputili na markizovu plantažu: prostranstva zemlje opkoljena širokim i čistim međama, savršeno razgraničenim nizovima stabala banana koja su se uzdizala ka nebu, tik uz granice koje su ih razdvajale. Čim se markiz pojavio na imanju u njegovom vlasništvu, pesme su utihnule. Prestali su i galama i pucanje bičeva. Kaveka je pokušala da shvati šta se nalazi pred njom. Stotine muškaraca i žena, crnaca i mulata (neki tamo gde su se uzdizale trske, s mačetama u rukama, drugi krećući se između kosaca

i dvokolica, koje su vukle volovske zaprege, u koje su odlagali odsečene biljke), naoružani beli ljudi, psi, deca, starci... Ljudi su obustavili ono što su radili i tišina teška kao tuč zavlada je svuda uokolo. Kaveka i Domingo su se pridružili tom tajcu koji je polako nestajao dok su se robovi bacali na kolena tamo gde su se zatekli, pogleda uprtog u tlo.

– Blagoslovi nas, gospodaru! – uskliknu jedan od njih.

„Da.“ „Blagoslovi nas.“ „Molimo te, gospodaru.“ Sve veći broj molbi je silazio s usana robova. Domingo je spustio koleno na zemlju i vukao Kaveku dok ga nije spustila i ona. Krajickom oka je zapazila kako markiz pruža desnu ruku, s raširenom šakom, i prelazi njome iznad robovskih glava.

– Blagosiljam vas. – Povratio je moćan, naredbodavan ton. – Neka Bog, Gospod naš, bude uz vas i dâ vam mir.

„Hvala.“ „Blagoslovena neka je Vaša preuzvišenost!“ „Neka dugo poživi markiz!“ Zahvalnost se zaorila iz desetina grla, mada je Kaveka uočila da su mnogi od njih napeti i da ne mogu to da prikriju, zatvorenih usta i stisnutih zuba.

– Blaženi! – uzviknu Domingo, iznenađujući curicu.

Još su odjekivali izrazi poštovanja kad ih markiz prekinu:

– Na posao!

– Svi! – dodade predradnik.

– Gotovo je s odmorom! – povika još jedan beli čovek.

Robovi poustajaše.

– Neka pevaju, gospodine Narvaese – dodade markiz obraćajući se predradniku. – Dok pevaju ne razmišljaju, gospodine Narvaese... – podsetio ga je, kao što je imao običaj kad je dolazio da ih obide. „Završite govoranciju, gospodine markize“, pomisli čovek baš pre nego što ju je markiz zaista i okončao. – A ako razmišljaju, onda ne rade, gospodine Narvaese. Ako razmišljaju, onda ne rade!

„Pevajte, crnci!“ Naredbu su ponavljali nadglednici i čuvari, a neki od njih su je propratili pucanjem biča. Zveket mačeta i prevrtanje stabljika i pupoljaka trske razlegli su se u polju a naporedo s tim neko je zapevao tužnu pesmu. Čuo se jedan jedini glas. Kaveka

je, stojeći, zadrhtala čuvši je mada nije razumela reči. Pevač se žalio na oskudnu hranu koju dobijaju i na mukotrpan posao. Markiz, koji je već galopirao putem od plantaže, namrgodio se čuvši žalopojku. Glasovi stotina robova koji su odgovarali solisti, spajajući se s njim u jadu, nestali su iza konjanika.

Pre nego što su pesme zavapile i izrekle novi zahtev, Domingo je odvuкао Kaveku do jednih dvokolica.

– Antonija – pozvao je robinju koja je nosila snop šećerne trske do kola – ova cura ne govori španski jezik. Lukumi je, kao ti... ili bar Ribas tako kaže. Uputi je šta treba da radi.

Žena je istovarila trsku u dvokolice i obratila se Kaveki:

– Da li si ti Joruba? – Zvuk maternjeg jezika iz usta starije žene preneo je Kaveku u zavičaj. U bolnom blesku joj je nadošla uspomena na Daje, čiji leš je zacelo poslužio kao hrana za ajkule; na majku, kako štiti mališana; na porodicu; igre i smeh... Antonija ju je prodrimala. – Ovde ne smemo da gubimo vreme – ukorila ju je ozbiljno. – Da li si ti Joruba?

– Jesam – najzad odvrati Kaveka slabim glasom, smlaćena od pešačenja.

– Još jedna – tužno dočeka Antonija. – Na ovom ostrvu Jorube nazivaju Lukumi, upamti. – Kaveka je potvrdila. – Moraš da ideš tamo gde seku trsku, i staneš u neki od onih redova dok ne dođe red na tebe da preuzmeš snoplje. Onda ćeš doneti trsku dovde. Treba i pokupiti pupoljke i utovariti ih u dvokolice namenjene za njih. – Antonija je krenula natrag ka prednjem delu seče, svega nekoliko koraka od mesta gde su stajale. – Ako ne budeš pazila ili budeš kasnila, kazniće te. Na kraju radnog dana svi, osim trudnica, moramo da poneseemo poveliki snop trave do plantaže.

Rekla je šta je imala i zapevala zajedno s ostalima pesme koje su preplavljivale polje šećerne trske.

– Pevaj – naredila joj je kad su stale u red.

– Ne znam... – pokušala je da se izgovori Kaveka.

– Pevaj! – ponovi Antonija.

Curica je oklevala i na kraju zapevušila u tom jednoličnom ritmu: jedan je pevao a ostali su odgovarali. Uočila je da su kosci

i muškarci i žene, bez razlike, s mačetama u rukama, i da udaraju trsku poprečke i tik uz zemlju. Odsecali su je jednim jedinim zamahom mačete, muklim i preciznim. Zaostala je u redu posmatrajući ih. Sve je bilo uvežbano, mehaničko. Radili su po troje u vrsti.

– Pevaj! – podsetila ju je Antonija.

Bila je zaboravila na to.

Kosac, jedan snažan crnac, nagog trupa, blistavog od znoja, dizao je trsku i držao je vodoravno kako bi svako od ostalih kosaca, levo i desno od njega, odsekao pupoljak na vrhu i odstranio listove s biljke. Kaveka je videla kako dele dugačke stabljike na dva pa i tri komada, i bacaju ih na jednu stranu a pupoljak na drugu, ne mešajući ih. Isti proces su ponavljali svi timovi kosaca koji su se kretali duž prednjeg dela polja šećerne trske, koje je uzmicalo pred udarcima mačeta. Dvokolice su odlazile kad se napune i smenjivale su ih druge, prazne. Da ne bi ostavile brazde i oštetile zemljište sa zasadom, svaka od njih se kretala različitim putem dok ne bi dospele do međe, gde su se zapućivale do plantaže. Bogaljasti starci i deca od pet do osam godina motali su se između polja i dvokolica, skupljajući sve što se rasulo.

– Pomeri se – zatražio je na španskom jeziku čovek iza nje u redu. Antonija više nije stajala ispred nje.

Kaveka je poslušala nakon što je rob propratio naređenje gurajući je, prišla hrpi stabljika šećerne trske i uzela nekoliko, kao što je videla da rade ostali, uprtila ih na rame i okrenula se ka praznim dvokolicama koje su stale blizu poteza seče. Niti je ona bila zapazila, niti ju je Antonija upozorila. Malo se odmakla od vrste robova koji su nosili trsku i koračali ispred nje, i nagazila na vrh netom odsečene trske koji je štrčao iz zemlje. Vrisnula je od bola primetivši da joj je biljka probila taban desnog stopala poput oštrog noža. Pala je na zemlju a stabljike trske su se rasule. Jedan stražar je prišao i puknuo bičem veoma blizu tela ispruženog na zemlji, dok se curica uhvatila za stopalo.

– Ustaj!

Kaveka nije mogla. Krv je liptala. Bol se odražavao na njenom zgrčenom licu, i stegla je zube da ne bi briznula u plač.

Pesme nisu prestajale. Ostali robovi su prolazili pored nje s trskama na ramenu, trudeći se da je ne gledaju.

Još jednom je pukao bič.

– Šta se događa? – upita pregradnik.

– Ova... – prezrivo odgovori stražar i pokaza bičem na Kaveku.

– To je nova devojka – prepoznao ju je Narvaes i odmahnuo glavom videvši krv što je šikljala između prstiju devojčice. – Odbrao ju je markiz lično. U majčinu! Šta ako se ubogalji prvog dana i gazda se naljuti? Vodite je u ambulantu.

Antonija je otišla s njom do plantaže. Robinja ju je pridržavala a Kaveku je bol probadao pri svakom koraku, i tako su prešle put natrag dok su ih dvokolice prestizale. Narvaes nije dozvolio da se Kaveka popne u neke od njih, i da to malo njenih kilograma zakine na težini tonu šećerne trske koju su vozile.

Devojka nije mogla da zapazi koliko je velika plantaža Mercedes, vlasništvo markiza De Santadome, u dolini Magdalena, u Matansasu, veoma prostranom i plodnom geografskom području na ostrvu Kubi koje se protezalo do mora i u kome je bilo skoncentrisano mnoštvo gazdinstava za proizvodnju šećera. I dalje je krvarila i bila je u bolovima, slaba i smušena. Odveli su je pravo u ambulantu, na kraju jedne barake; prostor s odvojenim odajama za muškarce i žene, a obe su bile pune bolesnika i invalida, još jednom prostorijom za operacije i četvrtom za izolaciju zaraznih bolesnika. Tu ju je primio hirurk koji nije znao latinski jezik; to su bili muškarci koji su podneli dokaz da su pet godina radili kao pomoćnici pravog lekara. Taj se zvao Sirilo i bio je belac, sredovečan, neškolovan i čak nije umeo da čita i piše; međutim, to je bilo nebitno kad je trebalo lečiti robove. Odvedena je u operacionu salu, gde je Antonija prevodila, a Sirilo joj očistio ranu arnikom rastvorenom u vodi i stavio joj oblogu Svetog Andreja od Krsta spravljenju od smola, terpentina i lovorovog ulja, koja je služila da se sastavi rasečeno meso.

Kaveka je istrpela bol prilikom lečenja ćutke, pogleda uprtog u drvene grede na tavanici i okružena zvcima jauka i plaća koji su se čuli u ambulanti. „Snažna je“, priznao je hirurg obrađujući ranu. Otkako je markiz upro prstom u nju u Ribasovoj ispostavi, nije ni imala priliku da razmišlja; sve je bilo zakučasto, novo, porazno, neodložno, silovito... Vrtoglavo brz sled događaja. Tu joj je, uprkos probadajućem bolu koji su izazivale lekareve nespretnosti i nemarne ruke, um pronašao dovoljno smirenosti da potraži utočište koje je njena dečja duša zahtevala od nje. „Možda neće uvek biti ovako“, pokušala je da ohrabri sebe. Tokom plovidbe, kao što se dogodilo i ostalim devojkama, primetila je kako se rascepljuje spona s njenim poreklom, i da se konačno prekinula s Dajinom smrću. Svako novo ljuljanje klipera sve ju je više udaljavalo od njenih. A sad, nakon boravka na Ribasovoj plantaži, činilo se da je stigla na odredište. Nagonski je skrenula pogled ka Antoniji, koja je stajala kraj nje. Potražila je naklonost u toj odrasloj ženi koja je rekla da je iz njenog naroda. Nije tražila više od osmeha, da je ona srdačno uhvati za ruku ili pomiluje; zadovoljila bi se toplim dahom nekoliko ohrabrujućih reči došapnutih u uvo, ali Antonija je bila rasejana dodirujući bočice i lekove. Kaveka je htela da joj privuče pažnju kad je hirurg, možda iznerviran zbog čvrstine devojčice tek pristigle iz Afrike, snažno pritisnuo ranu i malena je zaurlala od bola.

– Nemam slobodnih kreveta u odaji za žene – izjavio je Sirilo pošto je previo stopalo. – U svakom leže po dve, pa čak i tri bolesnice. Berba je ove godine veoma teška – osetio je da treba da doda. Antonija je slegla ramenima. – Devojčica je mlada a i zbog ove povrede joj nije potreban krevet. Neka ostane nekoliko dana u odgajalištu, pomoći će mama Ambrosiji.

Antonija je šturo objasnila Kaveki šta je odlučio hirurg dok su prolazile kroz ambulantu i stigle u jednu pomoćnu prostoriju gde je bilo okupljeno blizu dvadesetoro dece. Neka su bila novorođenčad i ležala su na slami na drvenoj platformi koja je prekrivala čitavu natkrovljenu površinu, dok su ostali, raznih

uzrasta ali ispod pet godina, što je bio uzrast kad su ih slali da rade, puzili ili trčkarali goli tamo-amo u ograđenom spoljašnjem dvorištu. Pored njih su bile dve majke kod kojih se još nije navršilo četrdeset dana od porođaja.

– Da mi pomogne? – požalila se mama Ambrosija odmeravajući Kaveku od glave do pete. – Ove došljakinje ne umeju ništa da rade, a uz to je i povređena. Još više posla!

Antonija je opet slegla ramenima.

– Hoćeš li mi dati malo pirinča? – upitala je, pokazujući bračdom na kredence u kojima je skladištena posebna hrana za majke i decu.

Odgoviteljica, postarija žena koja je nekad zasigurno imala jedro telo, što se moglo dogoditi po mesu koje je sad visilo, nekoliko sekundi je vagala Antonijinu molbu.

– Jedan čanak u zamenu za to da proveriš imaju li deca buve. – Antonija je pristala. – Odakle je bosala? – upita kad je Antonija već kretala u dvorište.

– Lukumi – odvrati ona ne osvrćući se.

– Tako sam i mislila – promrmlja mama Ambrosija, i prvi put pokazala osmeh na ustima u kojima je nedostajalo nekoliko zuba. – I ja sam dovedena odande – saopšti na jorupskom jeziku obraćajući se Kaveki – kao i ona – dodade pokazujući na Antoniju, koja je već bila dograbila jednu devojčicu i pregledala joj tabane u potrazi za nepodnošljivim i razdražujućim insektima koji su se uvlačili pod kožu, gde su polagali jaja i rasli.

Kaveka je uočila da se u njenom prisustvu ta žena vraća natrag u vremenu. Svega nekoliko časaka njene oči su blistale; onda je odmahнула glavom da bi odagnala srećne uspomene za koje kao da nije bilo mesta na markizovoj plantaži, i vratila se u stvarnost.

– Surovo – samo je izustila za sebe. – Dođi, malena – pozvala ju je, blago je hvatajući za rame. – Sedi s decom i odmori se. Posle ću te dobro nahraniti.

Kaveka je bila zahvalna na tom toplom dodiru još više nego na galeti koju joj je pružila žena, i zagrizla ju je čim joj je ona dala znak.

Uživala je u slatkom ukusu gledajući decu i slušala sazvučje plača iz više grla, sastavnog dela okruženja; niko nije brinuo o njima.

– Svi ovi kreolčići – objasnila joj je mama Ambrosija kasnije, pokazujući na najmanju decu – čekaju da im se majke vrate s polja kako bi dobili mleko. Ubrzo će stići. Stariji, oni kojima Antonija čisti stopala...

Odgojiteljica zastade; Kaveka je zurila u novorođenče odvojeno od ostalih, mlitavih pokreta, koje je bez snage jecalo na slami. Mama Ambrosija coknu jezikom i čučnu pored nje.

– To je Hasinto – objasni – sin Marije de la Lus. Boluje od tetanusa. Sedmodnevna boljka, tako je zovu Španci. Umreće. Samo čekamo... Mnogi umiru od iste te bolesti. Ako prežive tih prvih sedam dana života, mogu da se oporave, ali u suprotnom...

Kaveka je prestala da sluša šta mama Ambrosija govori. Nije znala da li je to zbog sedmodnevne boljke o kojoj joj je govorila, ali i ranije je videla nekoliko takve novorođenčadi. Donosili su ih u kolibu u kojoj je živela njena porodica kad bi se razboleli i majka joj je dozvoljavala da ih uspava pošto bi im dala biljke, lekovite trave i zazvala bogove u potrazi za isceljenjem. „Olodumare odlučuje o životu i smrti“, pričao joj je deda. „A šta biva s decom ako ne budu spasena?“, upitala je. „Umrli će nas ostaviti i lutaće kao duhovi između dva sveta, i moraćemo da im odajemo počast kao da su bogovi, da bi nam pomagali i da se ne bi ljutili.“

S uspomenom na svoju domovinu još živom u glavi, malena je otpuzala do mesta gde se nalazio Hasinto. Dečaćičev pupak, za razliku od druge dece koja su bila tu sa svojim majkama, bio je otkriven i izgledao je zaraženo. Devojčica je prinela prst rani: otečena, mada nauljena.

– Zbog toga umiru, jeste – čula je kako govori odgojiteljica iza nje. – Lečimo ih paučinom i vezujemo im pupak... – nije mogla da nađe prevod reči „žizak“ na jorupski jezik – pa, istom onom uzicom koja se koristi za sveće. Ali mnogi to ne mogu da izdrže, mnogi – zamislila se.

Ne zatraživši dozvolu, Kaveka je uzela dečaka u ruke, zadi-gla košulju i pritisnula njegov stomak uz svoj, kao što je radila

njena majka, kao što je radila ona, i zapevušila njišući ga. Nije bila obavila nijedan od prethodnih obreda koje su izvodili njena majka i deda, ali melodija joj je došla u um isto onako živo kao da je okružena svojim, u Africi. Oponašala ju je i započela ono ritmično kretanje, napred-nazad.

– Od pre dva dana ne sisa, dete moje – upozorila ju je odgojiteljica, čučnuvši pored nje i milujući je po kosi. – Vilica mu je ukrućena. Vidiš da i ne otvara usta. Samo treba da sačekamo...

Pa ipak, Kaveka se njihala i pevušila, gluva za ženine reči, za jurcanje ostale dece i za halabuku na plantaži. Nije bila tu, sad se nalazila veoma daleko: u svom zavičaju, s majkom i dedom... i Daje. Mama Ambrosija ju je zbunjeno posmatrala. „Izgleda... Ne, to ne može biti“, rekla je sebi odbacujući vlastite misli. „Premala je.“ Ostavila ju je tamo i otišla za svojim poslom; ubrzo će morati da nahrani decu. Naletela je na Antoniju, koja je čekala svoju nagradu pošto je otrebila kreolčice od parazita i očistila im rane terpentinskim uljem. Mama Ambrosija je uočila da se robinja koleba da li da pogleda ili ne Kaveku, samu na jednoj strani platforme, koja se njihala uznemirujućim, magičnim ritmom... Odgojiteljica ju je brzo otpravila davši joj pirinač i predala se poslu, pogledajući jednim okom malu Kaveku. Oprala je decu, skuvala jelo i dala im da jedu i da piju. Majke su stigle s berbe pre ostalih robova i prinеле bebe grudima. Marija de la Lus je ispitala odgojiteljicu istog trena kad je primetila da devojčica sa zavijenim stopalom ljuljuška nikog drugog do njenog sina.

– Pusti je – zamolila je mama Ambrosija. – Nikome ne čini zlo. Bio je ovo veoma naporan dan za nju. Upravo je stigla, tužna je i smetena.

Veče je donelo galamu posla i kuluka, kako je nazivana smena koja je počinjala u ponoć. Plantažu su obasjale velike baklje i vatre. Morali su da samelju trsku odmah pošto je odsečena, u suprotnom je gubila svojstva i šećer je bio lošijeg kvaliteta. Brujala su zvona pozivajući robove u ovu ili onu zgradu: u mlin, u kotlarnicu ili odaju za prečišćavanje. Trska, cepanice za vatru, komina, sok šećerne trske... sve se prenosilo gore-dole. Posao je bio iscrpljujući.